

עולם חדש אמיץ וגלובלי

על המקומי והעולמי בדרך
לעולם טוב יותר

ב-1917 ניסה הנשיא האמריקני ווילסון לגייס את האומה האמריקנית להצטרף למלחמת העולם הראשונה באירופה תחת סיסמה שהגדירה את מטרת המלחמה: "להפוך את העולם למקום בטוח לדמוקרטיה". באותו זמן בערך התווכחו בצד השני של העולם בשאלה האם ניתן לקיים סוציאליזם רק במדינה אחת. קפיטליזם-דמוקרטי או קומוניזם-טוטליטרי, המשותף היה בדילמה הבסיסית: מה גבולות המעשה המקומי, המדינתי, במציאות של העמקת הזיקות והקשרים הפוליטיים והכלכליים בעולם עד כדי 'כפר גלובלי'? ואיך אפשר שהעולם הגלובלי יהיה גם עולם טוב?

שאלה זו תופסת מקום חשוב גם בתיוה של אסתר אלכסנדרה אלכסנדר הראתה שהכלכלה המודרנית מתאפיינת במחזורי stop and go, והציעה הסבר ליחס בין המיתון המקומי לצמיחה העולמית או להפך, צמיחה מקומית ומיתון עולמי. במרכזו של ההסבר הזה עמדה 'תיאוריית הקטר': הרעיון על פיו המדינות המתועשות מתאמות ביניהן מי תיקח על עצמה את משימת הצמיחה, על מנת שביתר המדינות ניתן יהיה לשלוט בכלכלה באמצעות מיתון וסטגפלציה.

דומה שמכל מרכיבי התיוה שלה, 'הקטר' הזה נסע מראשיתו לאט מאד, ויתכן כי היום הוא כבר נעצה רעיון הקטר נשמע דמיוני מדי; הוא סותר את המחשבה הפוליטית הבסיסית, עליה היתה אמונה גם אלכסנדר, לפיה בכל זירה פוליטית - כמו זו של מדינת הלאום - רוחשים כוחות רבים ומנוגדים. במציאות פוליטית כזו קשה לראות כיצד ראש ממשלת איטליה למשל, לוקח על עצמו את תפקיד 'הקטר' לטובת הסטגפלציה העולמית, כאשר בסביבתו המקומית פועלים כוחות חזקים מבחינה כלכלית המתנגדים לשמש כשעיר לעזאזל, זמני אמנם, בתכנית הגדולה והמתואמת הזו. גם תיאום מסוג אחר נראה דמיוני למדי. השאלה, אם כן, נותרת פתוחה. אני רוצה

לנצל את השאלה הזו כדי לתת תשובה רחבה הרבה יותר: תשובה לשאלת העולם הטוב ולא רק העולם הגלובלי.

אלא שהתשובה שלי ניתנת כמובן בצל עוצמתו של ההון הגדול ועושי דברו במערכות הפוליטיות הרשמיות למיניהן, עוצמה הולכת וגדלה. העוצמה הזו משתקת. היא מייצרת אסקפיזם מצד אחד, ומיליטנטיות רדיקלית חסרת שיניים מצד שני, ובעיקר אדישות הולכת וגוברת במרכז. תשובה, ולו חלקית, על שאלת היחס בין הפעולה המקומית להקשר העולמי, חייבת להכיר קודם כל בכך, שבדרך האחרון, הדור בו פעלה אסתר אלכסנדר בזירה הישראלית והבינלאומית, הלך והתגבר היאוש שנובע מהקשר בין פוסט-מודרניזם לבין ויתור על האמונה בקידמה ובריחה מהזירה הציבורית, כפי שתואר קשר זה ההסטוריון הישראלי דוד אוחנה. ובכך, מצויד באומץ הציבורי של אסתר אלכסנדר ובעקרונות הנכונים של משנתה, בכוונתי להציע לשאלה האמורה תשובת מינימום ותשובת מקסימום. אנסה גם להצביע על הקשר ביניהן. בכוונתי לטעון שהדרך למקסימום עוברת במינימום, ושלכן - יאוש או לא יאוש, בוש או לא בוש - לא עלינו המלאכה לגמור אך אין אנו בני חורין להבטל ממנה.

מקסימליזם

על פי החזון המקסימליסטי אורחי העולם מקיימים כלכלה של חלוקת עבודה דינמית ומשוכללת לצרכי רווחה; הם קובעים מטרות כלכליות על בסיס דיון מוסרי-חברתי-קיומי. בעולם כזה האינפלציה שווה בגודלה לקצב הגידול השנתי במוצרים ובדמוגרפיה, ואלו נקבעים על פי אמות מידה אקולוגיות, על פי יכולתה של הסביבה לשאת את בני האדם. במלים אחרות, לאינפלציה אין שום משמעות ציבורית ופוליטית. בעולם הזה המטרות המשותפות נובעות משיח

:: אודי מנור

בעולם כזה, התחרות היא ענין
לספורט - ארוע המוגבל בזמן
ובמרחב - ולא פרויקט חיים
שהוא בלתי אפשרי בעליל.

צמיחה כלכלית שבאה על
חשבון פגיעה בלתי הפיכה
בסביבה איננה צמיחה אלא
קמילה.

מותר למחנך הסוציאליסטי להיות ספקן בסיכויי מימושו של "העולם הטוב" בימי חייו, אבל אסור לו להיות ספקן באשר לעצם סיכויי המימוש.

חינוך פירושו בין השאר חשיפת הקשר בין פסיכולוגיית הצרכנות לבין מבנה הכלכלה, המשק, החברה והפוליטיקה. על המחנך הסוציאליסטי, במסגרת מאמציו הקשים ממילא להצביע על אפשרות של עולם טוב, להראות שיש חלופות למשמעות הצרכנית של הפתגם "זמן הוא כסף". העקרון הזה שטבע בנג'מין פרנקלין בשלהי המאה ה-18, נכון בכל מה שקשור לחלוקת העבודה, אך כיום הוא מתורגם גם פשוטו כמשמעו: כדי להעביר את הזמן צריך הרבה כסף. ומכאן תעשיית הבידור והיפוכה החינוכי-סוציאליסטי: "המעשה בריכוז" - העשייה התרבותית מול תעשיית התרבות, הריכוז האנושי מול הבידור בשביל שינוי כזה לא צריך כמעט כלום. אין צורך לא בכסף, לא בכוח פוליטי, לא באדמות ולא בנפט. רק ברצון חופשי ובמחנכים.

אבל חינוך זה לא הכל, גם אם זה הרבה מאד. המינימליזם מחייב גם ריסון כלכלת-השוק-מכוונת-הרווח לכלכלת-חלוקת-עבודה-דינמית-מכוונת-רווחה, אפילו, או קודם כל, ביחידות קטנות: קואופרציה למשל, או קומונה, או קיבוץ. וגם - התארגנות חברתית גדולה יותר שאמנם מרסנת באופן יעיל פחות את הכלכלה הרעה, הכלכלה לשם מיקוסם הרווח, אבל יכולה לעצב מגמה של יצירת העולם הטוב.

ואם כל זה מתרחש, ובהדרגה כמוכך, המעבר מהמקומי לעולמי יכול להיות קצר. שהרי המינימליזם כפי שתואר עד כאן, יכול וצריך להתרחש - והוא כבר מתרחש במידה כזו או אחרת - בכל מקום על גבי הגלובוס. יש רק להגביר אותו באמצעות שיח רב-לאומי שיכול להתקיים וכבר מתקיים בכנסים, בכתבי עת וברשת, ולתעל אותו לכיוון הנכון, הכיוון ההומניסטי.

במקום סיכום

יתכן ואין דרך קלה לחלץ את הרע מהטוב ולהותיר את הטוב בלי רע. יתכן ואין דרך לעשות זאת בכלל, בעתיד הנראה לעין, או עד שיתגשם חזונו של מרקוזה ותיווצר כאן "אנתרופולוגיה אנושית חדשה", כלומר יצור אנושי שמסוגל להתקיים בלי פחד ובלי הפחדה, עם אמון ועם אמונה. כך או כך, ובינתיים, כפי שקודמינו - כל אחד לפי כוונתו וסדר יומו - ראו שהמקומי שזור בעולמי והעולמי בנוי מהמקומי, כך גם עלינו להמשיך ולחפש את הדרך מהסבך הזה. אסתר אלכסנדר נתנה לנו כמה קצות חוטים. נמשיך להתיר את הסבך.

ציבורי שתפני, מונה, איטי ורב שלבי, הנשען מצידו על תהליך חינוכי רב-שנתי ורב-דורי. בעולם כזה, התחרות היא ענין לספורט - ארוע המוגבל בזמן ובמרחב - ולא פרויקט חיים שהוא בלתי אפשרי בעליל. בעולם הנפלא הזה, יחידות כלכליות מקומיות מהוות חלק מיחידות אזוריות. המהוות מצידן חלק מיחידת הכלכלה העולמית. שעמום אמיתי, לא? אבל שווה לנסות פעם.

ניתן לתאר את התמונה המשעממת הזו על דרך שלילת המצב הקיים: קודם כל ולפני הכל - ויתור על יעד הצמיחה לשמו, כשלעצמו. צמיחה כלכלית שבאה על חשבון פגיעה בלתי הפיכה בסביבה איננה צמיחה אלא קמילה. כלכלה שהופכת את 'הכסף' למטרה, איננה משוכללת, ואיננה דינמית אלא למראית עין. אדרבא, היא מחייבת אבטלה או איום באבטלה תוך טרנספר מתמשך ושיטתי של בני אדם מאזור אחד של העולם למישנהו, לעתים קרובות ללא כל זכויות, על מנת שמולך ההון ימשיך לחזין עצמו כמו אותה מפלצת עד אין קץ. כלכלה חופשית המבוססת על המצאות שכל כולן הן בבחינת רכילות, מציצנות או וולגריות, איננה חופשית אלא משעבדת. במלים אחרות: מערכת שמייצרת תמרוקים בשווי של מאות מיליארדי דולר מתקיימת רק בציביליזציה המניחה שיופי נשי לא קיים ללא מריחת כימיקלים מלוא החופן על פרצופה של כל אשה. זו אינה כלכלה חופשית, זה אינו חופש.

כלכלת שוק מקדשת צמיחה, מכוונת רווח-בכל-מחיר, משעבדת את האקולוגיה ואת רוב בני האדם לטובת מיעוט שמרנים ניאו-פיאודליים. לכן היא מחייבת נקיטת פוליטיקה מתמדת של אלימות כבושה, סמויה או גלויה.

את המערכת הזו צריך להחליף, ואסתר אלכסנדר ידעה תמיד להצביע על האופק האנושי הנכון. מן הבחינה הזו כמוכך אין חשיבות לכך ש'תיאוריית הקטר' שלה איננה משכנעת, ושלמעשה - כפי שטוענים בצדק רב ביכלר וניצן - אלכסנדר פיתחה עוד מודל קיינסיאני, מוגבל מעצם הגדרתו ככזה.

ואם ביכלר וניצן - החזון המקסימליסטי שצויר כאן נשען במידה רבה על הפרק בספרם העוסק במשנתו של ממפורד (מרווחי מלחמה לדיבידנדים של שלום, עמ' 104-99). זה הזמן לחזון המינימליסטי.

המינימליזם

המינימליזם, כל מינימליזם, מתחיל בחינוך וזה, כמו שהציע ס. יוהר, מתחיל בשאלה: האם ניתן לדמיין עולם טוב? לא טוב "יותר", אלא "טוב". תשובתו של המחנך הסוציאליסטי היא כן.

מערכת שמייצרת תמרוקים בשווי של מאות מיליארדי דולר מתקיימת רק בציביליזציה המניחה שיופי נשי לא קיים ללא מריחת כימיקלים מלוא החופן על פרצופה של כל אשה.

העקרון הזה שטבע בנג'מין פרנקלין בשלהי המאה ה-18, נכון בכל מה שקשור לחלוקת העבודה, אך כיום הוא מתורגם גם פשוטו כמשמעו: כדי להעביר את הזמן צריך הרבה כסף.